

(Ahzap, 33/23.)

KİŞİSEL VE TOPLUMSAL HUZURUN TEMİNATI: AHDE VEFA

Prof. Dr. Zülfikar DURMUŞ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı

Rahmetle muamele etmeyi kendisine “ilke” edinen Allah, kulunu kendi hâline bırakmamış, akıl ve irade nimetinin yanında peygamber olarak seçtiği kişiye vahiy de vererek insanların sürekli yollarını aydınlatmıştır. Bu nedenle yeryüzünde tevhid inancına dayalı ahlaklı fertler ve toplumların oluşturulmasını istemiştir. Fakat Allah’ı tanıyacak şekilde yaratılan insan, çeşitli saiklerin etkisiyle fıtratına yabancılaşabilmekte ve dinî-ahlaki alanda sapmalar gösterebilmektedir. Bunun temel nedeni en büyük nimet ve emanet olan akıl ve iradenin ilahi iradeye uygun kullanılamamasıdır.

Kur’an, insanın hem Allah’a hem de insanlara karşı ahlaki sorumluluklarını yerine getirmesine yönelik bir çağrıdır ve birçok ayette “iman” ve “salih amel” formülüyle bunu takdim eder. “İman”, insanla Allah arasında gerçekleşen bir olgu, bir diyalog iken; “salih amel”, hem Allah ile insan arasında hem de Allah’ın rızasına dayalı olarak insanlar arasında gerçekleşen davranışlar bütünüdür. Dolayısıyla, insanın kendisine ve diğer insanlara karşı ahlaki sorumluluklarının aynı zamanda Allah’a karşı da bir sorumluluk olduğunu söyleyebiliriz.

“Antlaşma yapma, söz verme, vaat ve taahhütte bulunma, so-

rumluluk, sözüne bağlılık” gibi manalara gelen ahit kelimesi ile “sadakat, bağlılık, samimiyet, yerine getirme” gibi anlamlara gelen vefa kelimesinin birleşimi olan “ahde vefa” tabiri, en yalın ve kuşatıcı anlamıyla gerek Allah’a gerekse insanlara verilen sözün mutlaka yerine getirilmesini, özün ve sözün doğru olmasını ifade eder.

Allah ile insanoğlu arasında çeşitli ahitler gerçekleşmiştir. Araf suresinin 172 ve 173. ayetlerinde insan yaratılırken fıtratına Allah’ı tanıma duygusunun yerleştirildiği, insanın fıtratından gelen bu duygu ve sezgi ile Allah’ın varlığını ve birliğini kabul ve itiraf ettiği beyan edilmektedir. “Kâlû Belâ” olarak ifade edilen bu durum bir diğer ayette “...Allah’ın insanı yaratırken özüne nakşettiği tevhid inancına bağlılığı sürdür...” (Rum, 30/30.) şeklinde zikredilmektedir. Hz. Peygamber’in “Her çocuk İslam fıtratı üzerine doğar.”

(Müslim, Kader, 25; Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 24.) hadisi de bu inancın insanın doğasında olduğunu göstermesi açısından ayetin tefsiri gibidir. Buna göre her insan tevhidî bir inanca sahip olup ahlaki gerçekleri görebilme yetisine sahiptir. Mümin kişi aslında yaratılışında Allah’a verdiği iman ve itaat sözünü hatırlayıp ahde vefalı olduğunu göstermektedir. Bu bakımdan Kur’an’da ahde

vefa müminlerin karakteristik özellikleri arasında sayılmaktadır. (Bakara, 2/177; Müminun, 23/8; Ahzab, 33/23; Mearic, 70/32.) Âdem’in yasak ağaca yaklaşmama hususunda Allah’ın emrine uyma sözünü unuttuğunu (Taha, 20/115.) ve helak edilen toplumların çoğunun tevhid inancına bağlı ve yaratılış amacına uygun yaşamadıklarını belirten (Araf, 7/102.) ayetlerin de delaletiyle insanın ezelde Allah’a verdiği sözü unutmaması nedeniyle Kur’an, ahde vefa üzerinde ısrarla durmaktadır. Birçok ayette Kur’an’ın hakikat olduğunu anlayıp kavrayan, yaratılışlarında Allah’a verdikleri iman ve ibadet sözüne sadakat gösteren ve bu sözlerinden asla dönmeyen akliselim sahibi kimselerin varlığından bahsedilmektedir. Mutlu son bunların hakkı olup bu mutlu son da Adn cennetleridir. (Rad, 13/19-24.) Gerçekten ne muhteşem ve imrenilecek bir son!

Ahitlerden bir diğeri de Allah’ın insana yalnızca kendisine ibadet etmesine ve şeytana uymamasına dair uyarısıdır. Lakin bu uyarılar dikkate alınmayıp kâfirlikte direnmeleri sebebiyle insanların kendilerini cehenne me mahkûm etmesi kaçınılmaz sondur. Birçok ayette yaratılış özlğinde Allah’a verdikleri iman ve itaat sözlerinden dönen kimseler “fasıklar” olarak nitelendirilmekte olup böylelerinin başta

Hız. Peygamber'i ve Kur'an'ı tasdik etmek üzere Allah'ın emrettiği şeyleri yapmadıkları, aksine her tarafta fitne fesat peşinde koştukları ve sonuçta kendilerini ebedî hüsrana mahkûm ettikleri ifade edilmektedir. (Bakara, 2/27.)

Ahit bağlamında değerlendirilecek bir husus da "emanet" in insan oğlu tarafından alınıp kabul edilmesidir. Ayetteki emanetten hem dinî vecibe ve yükümlülüklerin hem de insanlar arasındaki emanetlerin, yani bütün emanet çeşitlerinin kastedildiğini söyleyebiliriz. Söz konusu ayet, insanın sorumluluğunun büyüklüğünün sembolik bir ifade biçimidir.

Allah peygamberlerden ve ehl-i kitaptan da ahit almıştır. Bu ahitlerin hangi konulara ilişkin olduğu açık olmamakla birlikte bu ahitler genellikle "emir veya talimat verme" şeklinde yorumlanmıştır. Allah, Yahudi din âlimlerinden de "Tevrat'ı insanlara mutlaka açıklayacak ve onu asla gizlemeyeceksiniz." şeklindeki emri doğrultusunda kesin söz almıştı. Ne var ki onlar Allah'a verdikleri sözü hiçe saydılar ve bu söze sadakat yerine basit dünya menfaatlerini tercih ettiler ama böylelikle çok kötü bir tercih yapmış oldular. (Âl-i İmran, 3/187.)

Allah, İsrailoğullarından Allah'tan başkasına kulluk etmemelerine, ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara yardım etmelerine, insanlara hep iyiliği teşvik edici sözler söylemelerine, namazı hakkıyla kılmalarına, zekât vermelerine ve birbirlerinin kanını dökmemelerine, yerinden yurdundan sürgün etmeyeceklerine dair kesin itaat sözü almıştır. Ancak çok geçmeden büyük bir kısmı, verdikleri sözden dönmüştür. (Bakara, 2/83-84.) Bu yüzden Yüce Allah onları lanetlemiş

ve kalplerini katılaştırarak iman çağrısına karşı tamamen duyar-sız hâle getirmiştir. (Maide, 5/12-13.) Onlar Allah'a verdikleri sözleri gerçekleştirirse Yüce Allah da onlara verdiği vaadini gerçekleştireceğini beyan etmiştir. (Bakara, 2/40.) Allah'ın onlara verdiği söz ise Allah'ın onların günahlarını bağışlayacağı ve içinden ırmaklar akan cennetlere girdireceği şeklindedir. Sözlerinde durmadıkları takdirde ise hak yoldan sapmış olacakları ifade edilmektedir: "Vaadini yerine getirme hususunda Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir ki?!" (Nisa, 4/87, 122; Bakara, 2/80; Âl-i İmran, 3/9, 194; Tevbe, 9/111.)

Kur'an, "Ey müminler! Antlaşmalarınıza ve sözleşmelerinize sadık kalın..." (Maide, 5/1.) ayetiyle ahde vefa gösterilmesini bütün hayatın esası ve erdemli bir yaşamın ön şartı kabul eder: Ayette zikredilen "akitler" insanın, Allah'la, diğer insanlar ve toplumlarla olan söz, ahit ve antlaşma gibi karşılıklı taahhüdü

gerektiren her davranışını içerir. Bu ilke, herhangi bir fert, toplum ve devletin geçici çıkarları için asla ihlal edilemez. İnsanın faydalı zannettiği şeye aykırı bile görünse her durumda ahde vefa göstermesi maslahatın bizzat kendisidir.

Her konuda olduğu gibi ahde vefada da tüm insanlık için rol model olan Hz. Peygamber'in şu hareketi her türlü takdirin üstünde olsa gerek: İslam tarihinin dönüm noktalarından olan Hudeybiye Barış Antlaşması'ndaki şartlardan biri de Mekke'den Medine'ye gidecek Müslümanların talep edilmesi hâlinde Mekkelilere geri verilmesiydi. Antlaşma yapıldıktan sonra Ebu Cendel, Mekke'de hapsedildiği zindandan kaçmış ve zincirli bir vaziyette Medine'ye ulaşmıştı. Onu bu hâlde gören Müslümanlar üzüntüden sarsılmıştı. Ancak Rahmet Peygamberi şöyle dedi: "Ey Ebu Cendel! Sabret. Ahdimizden dönemeyiz. Allah sana yakında bir yol açacaktır." Bunun üzerine Ebu Cendel Mekke'ye geri gönderilmiştir.

Ahde vefa ilkesi, uluslararası ilişkilerde de gözetilmesi gereken bir unsurdur. Bu bağlayıcı ve ahlaki ilke, şartlar ne olursa olsun yapılan antlaşmaya sadık kalınmasını talep eder. Müslümanların diğerleriyle aralarındaki fark tam da bu noktada kendini gösterir. Kur'an açısından da bu ilke uluslararası ilişkilerin barış içinde devamını temin açısından önemlidir.

Kur'an, düşman bile olsa insanlar arasında ayırım yapmadan hem adaletin tatbikini hem de ahde vefayı iki temel ilke olarak kabul edip kendileriyle yapılmış antlaşmaların hükümlerine riayet ettikleri müddetçe, Müs-

**Rahmetle muamele
etmeyi kendisine
"ilke" edinen Allah,
kulunu kendi hâline
bırakmamış, akıl
ve irade nimetinin
yanında peygamber
olarak seçtiği
kişiye vahiy de
vererek insanların
sürekli yollarını
aydınlatmıştır.**

lûmanların, gayrimüslimlere verdikleri söz doğrultusunda hareket etmelerini, verilen sözlerin, yapılan antlaşmaların ve taahhüt edilen görevlerin yerine getirilmesinde azami derecede duyarlı davranmalarını ister. Tam tersi olarak gayrimüslimlerin de Müslümanlarla yaptıkları antlaşmaları her defasında bozduğuna dikkat çekilir: “Hiç şüphesiz Allah katında canlı mahlûkatin en kötüsü, kâfirlikte direnenlerdir. Böyleleri imana gelmezler. Bu müşriklerle ne zaman bir antlaşma yapsan her defasında antlaşmalarını bozarlar, ahde vefa hususunda hiçbir sorumluluk taşımazlar.” (Enfal, 8/55-56.) Ayette yaptıkları antlaşmaların neticesini hiç düşünmeden bozanların karakterleri, daimi durumları ve kendilerinden ayrılmayan vasıfları “imana gelmezler” olarak belirtilmektedir. Onlar, böylelikle doğuştan sahip oldukları temiz fitratlarını bozmuş olmaktadır. Fitratları bozulmuş olunca da yaptıkları her ahdi bozar, verdikleri her söze ihanet eder, insani özelliklerin en mühimlerinden olan ahde vefa ilkesini çiğnerler...

Gayrimüslimlerin bu karakteristik özellikleri ve hareket tarzları bir diğer ayette şöyle zikredilir: “Sözlerinde durmayan müşriklerin antlaşmalarının Allah ve elçisinin nezdinde ne değeri olabilir ki?! Kesinlikle olamaz; çünkü onlar size galip gelmiş olsalardı ne ettikleri yeminleri ne de yaptıkları antlaşmaları gözetirlerdi. Onlar bir yandan dilleriyle sizi hoşnut etmeye çalışırken bir yandan da size karşı içten içe diş bilerler. Zaten onların hepsi sözünde durmayan, namert adamlardır.” (Tevbe, 9/8.) Ayette müşriklerin saldırgan kişiliklerine işaret edilmektedir. Hiçbir antlaşmaya

riayet etmeyen gayrimüslimlere karşı Müslümanın uyması gereken Kur’ani ilke şu şekilde zikredilmektedir: “Müşrikler sözlerine sadakat gösterdikleri sürece siz de onlara verdiğiniz sözde durun. Çünkü Allah sözlerinde duran, ahde vefasızlıktan sakınanları sever.” (Tevbe, 9/7.)

Kâfirler gibi münafıklar da ahde vefası olmayan bir grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerek Allah’a gerekse insanlara verdikleri sözden dönmeleri ve yalan söylemeleri sebebiyle Allah’ın, onların kalplerine ölüp gidecekleri vakte kadar kendisinden asla kurtulamayacakları nifak illetini yerleştirdiği ifade edilir.

Müminlerin en önemli ahlaki özelliklerinden birinin ahde vefa olmasının altı çizilmesine rağmen zaman zaman müminlerin bu erdemli tutum ve davranışlarından asla taviz vermemeleri hatırlatılarak bir antlaşma yaptıklarında Allah’ın adını anarak verdikleri söze sadakat göstermeleri; Allah’ı niyetlerine şahit tutarak pekiştirdikleri yeminlerini sonradan bozmamaları zira Allah’ın bütün yaptıklarını çok iyi bildiği buyrulmaktadır. (Nahl, 16/91-92.)

Allah’ın sevdiği kimseler arasında ahde vefa sahipleri de sayılmaktadır (Âl-i İmran, 3/76.) ki bir kulun erişebileceği en büyük mutluluk Allah’ın sevdiği kullar arasına adını yazdırabilmektir. Öte yandan Allah’a verdikleri söz ve yeminleri basit dünya menfaatleri uğruna hiçe sayan insanların ahiretteki tüm nimetlerden mahrum kalacakları kıyamet ve hesap günü Allah’ın onları muhatap almayacağı, yüzlerine bakmayacağı ve asla temize çıkarmayacağını ayrıca belirtmesiyle aslında Müslümanlara

çok anlamlı bir mesaj verilerek ahde vefa gibi erdemli davranışlardan asla ödün verilmemesi istenmektedir. Çünkü böylelerinin hakkı acıklı azaba mahkûm olmaktadır. (Âl-i İmran, 3/77.)

Hayatı boyunca her zaman vefanın en güzel örneklerini sunan Hz. Peygamber’e “el-Emin” sıfatının layık görülmesi elbette kendisinin ahde vefa ve emanete riayet faziletine tam anlamıyla sahip olmasındandır. Nitekim o, ahde uygun hareket edilmesini imandan saymış, ahde vefasızlığı ise nifak alâmetleri arasında göstermiştir. Zira sözünde durmamak, sözüne güvenilmez olmak, imanın özünde bulunan sadakat mefhumu ile çelişmektedir. “Allah’ım! Gücüm yettiği kadar ahbine ve vaadine sadakat gösteriyorum” (Buhari, Deavat, 16; Tirmizi, Deavat, 15.) şeklinde dua eden Hz. Peygamber kendini O’na karşı daima sorumlu hissedirdi.

Kur’an’da üzerinde titizlikle durulan aksi durumuna asla müsamaha gösterilmeyen ahde vefa, ferdî, toplumsal ve uluslararası hayatı birbirine bağlayan en güçlü bağ ve güven unsurudur. Nitekim insanlar arası ilişkilerde güven unsurunun hâkim olabilmesinin en önde gelebilen vasıtası ahde vefadır. Bu güven olmadan veya sağlanmadan toplum hayatı mümkün olmaz. Bu yüzden, Allah Teâlâ Kur’an’da, insanların toplum hayatının gereği olarak birbirleriyle yaptıkları sözleşmelerin esaslarına uygun hareket etmelerinin, verdikleri sözleri mutlaka yerine getirmelerinin önemi üzerinde ısrarla durur. Yüce Allah’ın söz verdiği hâlde sözünde durmayan müminlere yönelik ihtar da bu davranışın önemini gözler önüne sermektedir. (Saff, 61/2-3.) ■